

Академія педагогічних наук України

(Головний розпорядник бюджетних коштів)

Інститут проблем виховання Академії педагогічних наук України

(Назва установи за Статутом без скорочень та аббревіатури)

(реєстраційний номер запиту і дата реєстрації Експертною радою при НАН України —
заповнюється в НАН України)

ІНФОРМАЦІЯ

**щодо теми фундаментальних досліджень, яку планується включити до
бюджетних пропозицій на 2009 рік**

1. Назва теми наукових досліджень: Педагогічні засади оптимізації виховного потенціалу навчального процесу у позашкільних навчальних закладах

2. Код та назва виду науково-технічної діяльності, в рамках якого провадиться дослідження за темою: П. 231.00.07. Теорія та методика виховання

(відповідно до класифікації видів науково-технічної діяльності, затвердженої наказом
Держстандарту України від 30.12.97 №822)

3. Науковий керівник теми Литовченко Олена Віталіївна, канд. пед. наук, завідувач лабораторії діяльності позашкільних закладів Інституту проблем виховання АПН України

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, учене звання, посада, місце роботи)

телефон 455-53-38 факс 440-25-25 E-mail ipv.apnu@live.ru

4. Відповідальні виконавці:

Прізвище, ім'я, по батькові	Науковий ступінь, учене звання, посада, місце роботи, телефон	Підпис
Литовченко Олена Віталіївна	Канд. пед. наук, зав. лабораторії діяльності позашкільних закладів т. 544-11-72	
Сиротенко Анатолій Йосипович	Докт. пед. наук, професор, гол. наук. співробітник лабораторії діяльності позашкільних закладів т. 456-68-19	
Пустовіт Григорій Петрович	Докт. пед. наук, професор, гол. наук. співробітник лабораторії діяльності	

		позашкільних закладів т. 481-37-63	
Вербицький Валентинович	Володимир	Докт.пед.наук, пров.наук. співробітник лабораторії діяльності позашкільних закладів т. 430-02-60	
Ковбасенко Луїза Іванівна		Ст.наук. співробітник лабораторії діяльності позашкільних закладів т. 414-69-98	
Корнієнко Анна Володимирівна		Канд.пед.наук, ст.наук. співробітник лабораторії діяльності позашкільних закладів т. 560-38-29	
Любич Олена Іванівна		Наук. співробітник лабораторії діяльності позашкільних закладів т.440-60-90	
Окушко Тетяна Костянтинівна		Мол.наук. співробітник лабораторії діяльності позашкільних закладів т. 425-13-62	
Бойко Анна Едуардівна		Мол.наук. співробітник лабораторії діяльності позашкільних закладів	

5. Установи-співвиконавці

Повна назва установи	Назва розділу теми	Питома вага в загальному обсязі робіт, % фінансування
1	2	3

6. Ключові слова теми: виховання, навчання, учіння, виховний потенціал навчального процесу, особистість, соціальна компетентність особистості, позашкільний навчальний заклад.

7. Резюме:

Актуальність теми дослідження лабораторії обумовлена загальною тенденцією розвитку суспільства на сучасному етапі, яка полягає у посиленні уваги до проблем виховання дітей та молоді, ролі соціальних інститутів у цих процесах. Позашкільна освіта є складовою системи безперервної освіти, визначеної Конституцією України, Законом України «Про освіту», Законом України «Про позашкільну освіту», який є законом прямої дії. Система позашкільної освіти України перебуває на важливому етапі розвитку, переходу до більш якісного стану. Відповідно вимагає удосконалення зміст освіти, його

регламентація та обґрунтування на наукових засадах. Водночас, актуалізується питання розробки сучасних виховних технологій, адекватних специфіці цієї ланки освіти.

Будемо враховувати, що сьогодні одним з перспективних підходів у педагогічній науці виступає компетентнісний підхід, який представляє такий вид змісту освіти, котрий не зводиться до знаннево-орієнтаційного компоненту, а передбачає оволодіння досвідом вирішення життєвих проблем, виконання ключових функцій, соціальних ролей. Предметне знання при цьому не зникає із структури освіченості особистості, а виконує підпорядковану, орієнтаційну роль. Отже, прогнозується уточнення сутності категорії «соціальної компетентності» стосовно учнів позашкільного навчального закладу, визначення критеріїв соціальної компетентності особистості учня, обґрунтування відповідних методик, створення науково-методичних посібників з цієї проблеми. В результаті впровадження розробок за темою очікується, по-перше, підвищення рівня соціальної компетентності учнів позашкільного навчального закладу, по-друге, підвищення ролі позашкільної освіти у процесах виховання, соціалізації дітей та учнівської молоді.

Наявність специфічних особливостей позашкільної освіти дозволяє зробити припущення про наявність потенційних можливостей цієї ланки освіти щодо виховання, соціалізації учнівської молоді. Відсутність експериментальних даних щодо цього аспекту, належного обґрунтування навчального процесу у позашкільних навчальних закладах актуалізує здійснення відповідного дослідження.

9. Обґрунтування доцільності виконання теми.

1. Цілі та завдання роботи, її актуальність, соціальна та економічна значимість.

Входження національної системи освіти до європейського освітнього простору вимагає наближення її якості до європейських стандартів. Водночас, сучасні соціокультурні умови розвитку нашої країни актуалізують проблему виховання дітей та учнівської молоді, підвищення уваги до участі соціальних, освітніх інститутів у цих процесах. Позашкільна освіта є складовою системи безперервної освіти, визначеної Конституцією України, Законом України «Про освіту», Законом України «Про позашкільну освіту», який є законом прямої дії.

Відповідно до Закону України «Про позашкільну освіту», позашкільний навчальний заклад — складова системи позашкільної освіти, яка надає знання, формуючи вміння та навички за інтересами, забезпечує потреби особистості у творчій самореалізації та інтелектуальний, духовний і фізичний розвиток, підготовку до активної професійної та громадської діяльності, створює умови для соціального захисту та організації змістовного дозвілля відповідно до здібностей, обдарувань та стану здоров'я вихованців, учнів і слухачів.

Характеристики виховного процесу у позашкільних навчальних закладах забезпечують можливості розвитку вихованця як суб'єкта права, діяльності та відносин: вихованець має право обирати заклад, вид/типи діяльності, об'єднання, час і міру власної участі у роботі об'єднання, темп освоєння змісту освіти у відповідності з інтересами, здібностями, рівнем домагань. Забезпечення свободи вибору стає для позашкільної освіти головною умовою гуманізації всієї життєдіяльності дитини, однак, вимагає постійного поповнення програмної бази, яка має відповідати вимогам щодо навчальних програм з позашкільної освіти.

Категорія «компетентність» виступає як одне з основних понять модернізації змісту сучасної освіти; компетентність розглядається як інтегральний результат навчально-виховного процесу. Специфіка позашкільної освіти дозволяє зробити припущення щодо можливостей виховання соціально компетентної особистості у позашкільному навчальному закладі, однак відсутність експериментальних даних та відповідного наукового обґрунтування вимагають перевірки цього аспекту. Будемо враховувати, що сьогодні одним з перспективних підходів у педагогічній науці виступає компетентнісний підхід, який представляє такий вид змісту освіти, котрий не зводиться до знаннево-орієнтаційного компоненту, а передбачає оволодіння досвідом вирішення життєвих проблем, виконання ключових функцій, соціальних ролей. Предметне знання при цьому не зникає із структури освіченості особистості, а виконує підпорядковану, орієнтаційну роль.

У даному контексті важливо зазначити, що особливості змісту позашкільної освіти зумовлюють багатоманітність підходів, наявність значної кількості авторських, експериментальних програм, а це вимагає уваги його обґрунтування та регламентації змісту позашкільної освіти. Потребує удосконалення науково-методичне забезпечення діяльності позашкільного навчального закладу, програмне забезпечення навчально-виховного процесу.

Мета дослідження полягає у визначенні та науковому обґрунтуванні педагогічних засад оптимізації виховного потенціалу навчального процесу у позашкільних навчальних закладах.

Зазначене вище вимагає вирішення наступних завдань дослідження: аналізу специфіки цієї ланки освіти щодо виховання особистості з метою визначення оптимального рівня співвідношення навчального та виховного аспектів у навчально-виховному процесі позашкільних навчальних закладів; обґрунтування критеріїв соціальної компетентності особистості учня позашкільного навчального закладу; визначення та обґрунтування методик виховної діяльності в умовах позашкільного навчального закладу; обґрунтування змісту навчання у позашкільних навчальних закладах; обґрунтування умов реалізації виховного потенціалу навчального процесу у позашкільному навчальному закладі.

Соціальна та економічна значимість. Діяльність позашкільних навчальних закладів спрямована на реалізацію завдань, регламентованих нормативними

актами — Укази Президента України («Додаткові заходи щодо забезпечення розвитку освіти в Україні» від 9.10.2001 р. № 941; «Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні» від 4.07.2005 р. № 1013/2005; «Про першочергові заходи щодо захисту прав дітей» від 11.07.2005 р. № 1086/2005 та ін.).

На освітні послуги позашкільної освіти України сьогодні існує значне соціальне замовлення. Це створює додаткові можливості в контексті необхідності підвищення уваги до виховання дітей та учнівської молоді. Реалізація виховного потенціалу позашкільних навчальних закладів є можливою за умови відповідного наукового обґрунтування навчально-виховного процесу, визначення оптимального співвідношення навчального та виховного аспектів та відповідного правового, науково-методичного його забезпечення.

Сучасна педагогіка не обмежує зміст освіти лише формуванням знань, вмінь та навичок; актуальним питанням діяльності освітніх закладів є підготовка людини, здатної виконувати певний вид соціальної діяльності, яка знає і дотримується правових і моральних норм, має стійкі ціннісні орієнтації; володіє загальними компетентностями стосовно самоорганізації у будь-якій діяльності, взаємодії з іншими людьми, вирішення проблем тощо.

За цих умов актуальним є розроблення критеріїв соціальної компетентності особистості дитини, обґрунтування сучасних виховних технологій, адекватних специфіці позашкільної освіти; визначення умов, за яких буде досягнуто оптимального рівня співвідношення навчання і виховання у діяльності освітніх закладів. У результаті впровадження розробок виконавців дослідження очікується, по-перше, підвищення рівня соціальної компетентності особистості учнів позашкільного навчального закладу, по-друге, підвищення ролі позашкільної освіти у процесах виховання, соціалізації дітей та учнівської молоді.

2. Стан розроблення проблеми.

Методологічні засади виховання на основі пізнання особистістю найближчого оточення і особливостей самої людини набули актуальності в працях О. Духновича, С. Рудницького, С. Русової, М. Симоновича, Г. Сковороди, В. Сухомлинського, К.Ушинського, І.Франка, М.Яворницького та ін. У вітчизняній психолого-педагогічній науці різним аспектам проблеми виховання особистості присвячено праці І. Беха, О. Кононко, О. Сухомлинської, К. Чорної та ін. Важливою складовою досліджуваної проблеми є розгляд дитини як суб'єкта життєдіяльності в соціокультурному середовищі у працях Б. Ананєва, Г. Балла, І. Беха, Л. Божович, М. Боришевського, П. Блонського, Г. Костюка та ін. Проблемі визначення категорії «соціальної компетентності» присвячено дослідження М. Гончарової-Горянської, Т. Поніманської, О. Кононко та ін.

Останнім часом здійснено ряд досліджень, присвячених окремим аспектам навчально-виховної діяльності у позашкільних навчальних закладах.

Це, насамперед, дослідження теоретико-методичних основ екологічної освіти і виховання учнів 1-9 класів у позашкільних навчальних закладах (Г.Пустовіт), історії становлення і розвитку позашкільної освіти (В. Берека, Н. Харінко), розвитку мережі позашкільних навчальних закладів (І. Рябченко), обґрунтування концептуальних засад розробки змісту навчання учнів (О. Іголевич), побудови навчально-виховного процесу у позашкільних навчальних закладах (Т. Сущенко), формування гуманістичних цінностей підлітків у позашкільних навчальних закладах туристсько-краєзнавчого профілю (В. Лопатинська) та ін.

Однак, незважаючи на чималий науковий доробок з різних аспектів проблеми навчання, виховання, соціалізації учнів у позашкільних навчальних закладах, відсутній цілісний підхід до обґрунтування критеріїв соціально компетентної особистості учня в умовах позашкільного закладу; обґрунтування умов реалізації виховного потенціалу навчального процесу у позашкільних навчальних закладах є недостатнім. Загалом, актуальність проблеми визначається протиріччями між припущенням щодо наявності потенційних можливостей навчального процесу у позашкільних навчальних закладах щодо виховання учнів і станом виховної практики.

3. Досвід і доробок авторів.

Наукові співробітники лабораторії мають досвід і доробок у дослідженні психолого-педагогічних проблем, різних аспектів виховання особистості у позашкільних навчальних закладах. Основні публікації авторського колективу за тематикою роботи.

МОНОГРАФІЇ

1. Пустовіт Г.П. Позашкільна освіта і виховання: теоретико-дидактичний аспект: [монографія] / Г.П. Пустовіт. – Херсон: Вид. ХДУ. – 2008. — 568 с. — (кн. 1).
2. Пустовіт Г.П. Позашкільна освіта і виховання: дидактичні основи методів навчання і виховання: [монографія] / Г.П. Пустовіт, Л.В. Тихенко. – Суми: Університетська книга. – 2008. — 272 с. – (кн. 2).

ПОСІБНИКИ

1. Пустовіт Г.П. Екологічне виховання учнів у позашкільних закладах: [навч.-метод. посіб.] / Г.П. Пустовіт. – Кіровоград: Поліграфічно-видавничий центр ТОВ «Імекс ЛТД», 2003. – 120 с.
2. Ковбасенко Л.І. Методика виховної діяльності в Малій Академії наук України: [метод. посіб.] / Л.І. Ковбасенко. — [2-е вид.] – Харків, 2006. – 207 с.
3. Литовченко О.В. Соціальна адаптація підлітків у позашкільних навчальних закладах: [наук.-метод. посіб.] / О.В. Литовченко. – К.: «ЛІТО», 2007. – 104 с.

СТАТТІ

1. Вербицький В.В. Мистецтво виховання / В.В. Вербицький // Філософія педагогічної майстерності. – Київ-Вінниця: ДОВ «Вінниця», 2008. – С. 316-323.

2. Ковбасенко Л.І. Науково-методичні засади виховання інтересу до науково-дослідної роботи в МАН / Л.І. Ковбасенко // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: (зб. наук. праць). — Кам'янець–Подільський. – 2007. — С. 564-574. — (вип. 10).
3. Корнієнко А.В. Народне мистецтво як джерело виховання творчої особистості у позашкільних навчальних закладах / А.В. Корнієнко // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: (зб. наук. праць). — Кам'янець–Подільський. – 2007. — С. 556-564. — (вип. 10).
4. Литовченко О.В. Креативна особистість: стан проблеми у позашкільних навчальних закладах / О.В. Литовченко // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: (зб. наук. праць). – К.: ТОВ „Імекс-ЛТД”, 2008. – С. 191-200. – (вип. 11)
5. Окушко Т.К. Профілактика та корекція девіантної поведінки підлітків у позашкільному закладі / Т.К. Окушко // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: (зб. наук. праць). – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2005. — С. 213-217.
6. Пустовіт Г.П. Методи навчання і виховання як дидактична категорія в історико-педагогічному контексті / Г.П. Пустовіт // Позашкільна освіта та виховання. – 2008. – №1. – С. 3-6.
7. Сиротенко А.Й. Імперативи сучасного виховання / А.Й. Сиротенко // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: (зб. наук. праць). – К.: ТОВ „Імекс-ЛТД”, 2008. – С. 25-32. – (вип. 11).

4. Структура дослідження.

Загальний план дослідження: аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми; обґрунтування програми дослідження; розробка методики констатувального етапу дослідження; проведення констатувального етапу експерименту і аналіз його результатів; розробка методик формувального етапу експерименту та його проведення, проведення контрольного зрізу; узагальнення та оцінка результатів дослідження; підготовка рукописів посібників; впровадження результатів дослідження.

Проведення дослідження передбачає такі етапи: теоретичний аналіз, теоретичне обґрунтування проблеми дослідження; констатувальний експеримент; формувальний експеримент; узагальнення та оформлення результатів дослідження; впровадження результатів дослідження.

Методи дослідження. Теоретичні: аналіз філософської, психолого-педагогічної, методичної літератури, вивчення та узагальнення педагогічного досвіду, порівняльний аналіз, якісний і кількісний аналіз та інтерпретація емпіричних даних. За допомогою теоретичних методів передбачається з'ясувати стан проблеми у педагогічній теорії, обґрунтувати закономірності та чинники формування соціальної компетентності учнів у позашкільному навчальному закладі.

Емпіричні: педагогічний експеримент, методи педагогічної та психологічної діагностики (анкетування, тестування учнів, батьків і вчителів позашкільних навчальних закладів), за допомогою яких буде здобуто відомості про стан проблеми у практиці позашкільних навчальних закладів, а також здійснюватиметься оцінка результативності дослідження.

Матеріально-технічна база для виконання теми: Для здійснення дослідно-експериментальної роботи за темою «Педагогічні засади оптимізації виховного потенціалу навчального процесу у позашкільних навчальних закладах» необхідним є: комп'ютери (відповідно кількості виконавців), сканер, принтер, доступ до мережі Інтернет, канцелярське обладнання і матеріали.

9. Власна оцінка наукового рівня НДР, що пропонується:

- немає аналогів у світі або краща за існуючі у світі аналоги
 немає аналогів в Україні
 краща за наявні в Україні аналоги за всіма основними показниками
 перевищує наявні в Україні аналогічні розробки за окремими показниками

10. Очікувані наукові та науково-практичні результати, об'єкти права інтелектуальної власності (ОІВ), що плануються до впровадження після завершення теми

Найменування результатів, ОІВ	Назва організації, установи, де передбачається використовувати результати, ОІВ	Заплановані обсяги впровадження
Підручник «Позашкільна освіта і виховання»	Позашкільні навчальні заклади, педагогічні ВНЗ, інститути післядипломної педагогічної освіти	1000
Коллективна монографія «Оптимізація виховного потенціалу позашкільного навчального закладу»	Позашкільні навчальні заклади, педагогічні ВНЗ, інститути післядипломної педагогічної освіти	1000
Методичні рекомендації «Організаційно-педагогічні умови оптимізації виховного потенціалу навчального процесу у гуртках гуманітарного напрямку позашкільних навчальних закладів»	Позашкільні навчальні заклади, педагогічні ВНЗ, інститути післядипломної педагогічної освіти	300
Методичні рекомендації	Позашкільні навчальні	300

«Організаційно-методичні умови оптимізації виховного потенціалу навчального процесу у гуртках художньо-естетичного напрямку позашкільних навчальних закладів»	заклади, інститути післядипломної педагогічної освіти	
Методичні рекомендації «Виховання у молодших школярів взаємин турботливості в позашкільних навчальних закладах»	Позашкільні навчальні заклади, інститути післядипломної педагогічної освіти	300

11. Календарний план робіт за темою.

№ № з/п	Найменування етапу робіт	Термін виконання початок-закінчення (місяць, рік)	Виконавець
1.	Підготовка нормативних документів та організація НДР	01-03.2009	Усі співробітники
2.	Констатувальний етап експерименту	04-12.2009	Усі співробітники
3.	Організація формульовального етапу експерименту	01-03.2010	Усі співробітники
4.	Формульовальний етап експерименту	04-12.2010	Усі співробітники
5.	Завершення формульовального етапу експерименту	01-03.2011	Усі співробітники
6.	Підготовка й апробація рукописів за плановою темою	04-09.2011	Усі співробітники
7.	Впровадження результатів дослідження	10-12.2011	Усі співробітники

12. Фінансові аспекти теми:

**12.1. Орієнтовна загальна вартість робіт за темою 1467,6 тис.грн,
словами: один мільйон чотириста шістьдесят сім тисяч шістсот грн.**

12.2. Вартість робіт за темою за роками:

Роки виконання теми	2009 р.	2010 р.	2011 р.
Вартість робіт (тис. грн.)	465,1	490,7	511,8

14.3. Планова калькуляція кошторисної вартості робіт на 2009 р. за темою

№ з/п	Найменування	Сума (тис.грн.)
1	Заробітна плата (1110)	318,93
2	Нарахування на заробітну плату (1120)	115,47
3	Придбання предметів постачання і матеріалів (1131), оплата послуг та інші видатки (1139), послуги зв'язку (1138)	18,1
4	Видатки на відрядження (1140)	4,6
5	Оплата комунальних послуг та енергоносіїв (1160)	—
6	Дослідження і розробки, окремі заходи розвитку по реалізації державних (регіональних) програм (1171)	—
7	Придбання обладнання і предметів довгострокового користування (2110)	8,0
	Разом	465,10
	В тому числі:	
	накладні витрати	100,2
	% їх до основної заробітної плати	39 %

Науковий керівник теми

_____
(підпис)

Литовченко О.В.
(П.І.Б.)

Директор (керівник) установи

Інституту проблем виховання
Академії педагогічних наук України

_____
(посада)

_____
(підпис)

Бех І.Д.
(П.І.Б.)

М.П.